STEAM TA’LIM KONSEPSIYASI ASOSIDA BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARINING IJODIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA PEDAGOGIK AMALIYOTNING O‘RNI

Xalilova Barno Toirovna
Pedagogika fanlari falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. *Mazkur maqolada STEAM ta’lim konsepsiyasi sharoitida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining ijodiy kompetentligini rivojlantirishda pedagogik amaliyotning o‘rni ilmiy-nazariy va metodik jihatdan yoritiladi. Pedagogik amaliyot bo‘lajak o‘qituvchining faqat kasbiy moslashuv bosqichi emas, balki unda integrativ fikrlash, muammoga yechim topish, darsni loyihalash, fanlararo bog‘liqlikni ko‘ra olish, ijodiy yondashuv asosida ta’limiy vaziyatlar yaratish kabi sifatlarni shakllantiruvchi muhim maydon ekani asoslanadi.*

Kalit so‘zlar: *STEAM ta’lim, pedagogik amaliyot, bo‘lajak o‘qituvchi, boshlang‘ich ta’lim, ijodiy kompetentlik, integrativ yondashuv.*

KIRISH

Zamonaviy ta’lim tizimida boshlang‘ich sinf o‘qituvchisiga qo‘yilayotgan talablar tubdan yangilanmoqda. Endilikda o‘qituvchidan faqat tayyor bilimni uzatuvchi emas, balki ta’lim jarayonini loyihalovchi, bolaning qiziqishi va tafakkurini uyg‘otuvchi, turli fanlar mazmunini bir-biri bilan bog‘lay oluvchi, amaliy muammolardan ta’limiy vaziyat yaratib bera oluvchi mutaxassis sifatida faoliyat yuritish kutilmoqda. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunida professional va oliy ta’lim o‘quv rejalarida amaliyot nazarda tutilishi belgilangan bo‘lib, bu holat bo‘lajak pedagogning nazariy tayyorgarligi real pedagogik faoliyat bilan mustahkam bog‘lanishi zarurligini ko‘rsatadi [1]. Yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi

imrconf.com

Konstitutsiyasida esa davlat uzluksiz ta’lim tizimini rivojlantirish uchun sharoit yaratishi, oliy ta’lim muassasalari akademik erkinlikka ega bo‘lishi hamda o‘qituvchi mehnati jamiyat va davlat taraqqiyotining asosi sifatida e’tirof etilishi qayd etilgan [2]. Demak, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining kasbiy tayyorgarligida pedagogik amaliyot tasodifiy qo‘shimcha bo‘g‘in emas, balki ta’lim siyosati darajasida tan olingan strategik komponentdir.

ASOSIY QISM

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining ijodiy kompetentligini tor ma’noda faqat noodatiy dars o‘tish qobiliyati deb tushunish yetarli emas. U, avvalo, pedagogik vaziyatni tahlil qila olish, o‘quvchi yoshiga mos original yechim topish, oddiy mavzuni ham kashfiyotga aylantira olish, fanlar mazmuni orasida yashirin bog‘lanishlarni ochish, turli usul va vositalarni moslashtirish, dars natijasini oldindan ko‘ra bilish, o‘qitish jarayonini qayta loyihalashga tayyor turish kabi ko‘p qatlamli sifatlarni o‘z ichiga oladi. OECD ta’rifida ijodkorlikning “yangilik” va “foydalilik” mezonlari birgalikda talqin qilinadi [3]. Pedagogik faoliyatga tatbiq etilganda bu fikr shuni anglatadiki, bo‘lajak o‘qituvchining g‘oyasi shunchaki boshqacha bo‘lishi bilan emas, balki o‘quvchining o‘rganishiga real yordam berishi bilan qadrlanadi. Boshlang‘ich ta’limda ayniqsa shu jihat muhim, chunki bu bosqichda o‘quvchi uchun predmetlar orasidagi devorlar hali qattiq qurilmagan bo‘ladi. Demak, bo‘lajak o‘qituvchi matematika, tabiatshunoslik, texnologiya, tasviriy faoliyat va nutq rivojlantirishni yagona ta’limiy vazifa atrofida birlashtira olsa, uning ijodiy kompetentligi haqiqiy kasbiy kuchga aylanadi. STEAM yondashuvi aynan shunday integrallashgan tafakkurni talab qiladi va pedagogik amaliyot ana shu talabning chinakam sinov maydoni bo‘lib xizmat qiladi.

Pedagogik amaliyotning birinchi muhim vazifasi nazariy bilimni faol kasbiy harakatga aylantirishdir. Auditoriyada “muammoli ta’lim”, “integrativ dars”, “loyiha metodi”, “differensial yondashuv” kabi tushunchalar tushuntiriladi, lekin maktab sinfida ularning ishlash mexanizmi o‘qituvchi

imrconf.com

shaxsiy pedagogik tajribasi orqali anglashiladi. UNESCO o‘qituvchi tayyorlash tizimlarida ko‘pincha nazariya kuchli, amaliy tajriba esa yetarli emasligi oqibatida yangi o‘qituvchi sinfdagi real muammolar bilan to‘qnashganda qiyinchilikka duch kelishini ko‘rsatadi [5]. Shuning uchun pedagogik amaliyot talabaning bilimini “tekshirib ko‘rish” jarayoni emas, balki uni qayta qurish, takomillashtirish va shaxsiylashtirish bosqichi hisoblanadi. STEAM nuqtayi nazaridan qaralganda, bo‘lajak o‘qituvchi darslikdagi tayyor mavzuni shunchaki izohlab berishi emas, undan real obyekt, kuzatish, tajriba, oddiy muhandislik fikri yoki badiiy ifoda bilan boyitilgan topshiriq tuza olishi zarur. Masalan, “Suv” mavzusi tabiiy fan sifatida ham, hajm va o‘lchov birligi bilan bog‘liq matematik vazifa sifatida ham, rasm va maket tayyorlash uchun badiiy-texnologik faoliyat sifatida ham, og‘zaki va yozma nutqni rivojlantirish uchun til materiali sifatida ham o‘qitilishi mumkin. Bunday integratsiyani kitobning o‘zi emas, amaliyotda yuzaga keladigan didaktik ehtiyoj o‘rgatadi.

Pedagogik amaliyotning ikkinchi vazifasi bo‘lajak o‘qituvchini muammoli vaziyatlar bilan ishlashga o‘rgatishidir. Ijodiy kompetentlik ko‘pincha aynan muammo paytida bilinadi: rejalashtirilgan topshiriq kutilgan natijani bermadi, bolalar topshiriqni turlicha qabul qildi, vaqt yetmadi, o‘quvchilar o‘rtasida faoliyat sur’ati farqlanib ketdi, oddiy tushuntirish qiziqish uyg‘otmadi. Ana shunday paytda tayyor sxemaga qaram bo‘lgan talaba to‘xtab qoladi, ijodiy kompetentlikka ega talaba esa vazifani qayta formatlaydi, vositani almashtiradi, vizual material qo‘shadi, o‘yin elementi yoki tajriba kiritadi, guruhli ishlashga o‘tadi, savolni boshqacha qo‘yadi. OECD materiallarida o‘qituvchi uchun ijodiy va tanqidiy fikrlashni qo‘llab-quvvatlashga doir strategiyalar lokal sharoitga moslashtirilishi kerakligi aytiladi [4]. Bu esa pedagogik amaliyotda ayniqsa yaqqol ko‘rinadi, chunki bitta sinfda ishlagan usul boshqa sinfda natija bermasligi mumkin. STEAM yondashuvi bo‘lajak o‘qituvchiga “to‘g‘ri javob”ni emas, “to‘g‘ri tashkil etilgan izlanish”ni qadrlashni o‘rgatadi. Shu bois pedagogik amaliyot davrida

imrconf.com

ochiq savollar, muammoli topshiriqlar, konstruktorlik elementlari, kichik tajribalar, kuzatish jurnallari va sodda maketlar bilan ishlash uning ijodiy kompetentligini kuchli rag‘batlantiradi.

XULOSA VA MUNOZARA

STEAM ta’lim konsepsiyasi sharoitida pedagogik amaliyot bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining ijodiy kompetentligini rivojlantirishda markaziy o‘rin egallaydi. Chunki aynan amaliyot davrida talaba nazariy bilimni real dars vaziyatiga ko‘chiradi, fanlararo integratsiya mazmunini anglaydi, muammoli topshiriqlar yaratadi, o‘quvchi yosh xususiyatiga mos metod tanlaydi, resurslarni moslashtiradi, darsni qayta loyihalaydi va o‘z faoliyatini tahlil qilishni o‘rganadi. Ijodiy kompetentlik auditoriyada tushuntiriladigan mavzu bo‘lishi mumkin, lekin uning haqiqiy shakllanishi amaliyotda sodir bo‘ladi. Shu sababli pedagogik amaliyotni oddiy sinov yoki hisobot bosqichi sifatida emas, STEAM asosidagi kasbiy shakllanish laboratoriyasi sifatida tashkil etish zarur.

ADABIYOTLAR RO`YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. Ta’lim to‘g‘risida: O‘RQ-637-son, 23.09.2020 // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
2. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. 30.04.2023 // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
3. OECD. Creativity. Paris: OECD, 2024. 10 p.
4. OECD. Supporting Teachers to Foster Creativity and Critical Thinking. Paris: OECD, 2025. 154 p.
5. UNESCO. Promoting Inclusive Teacher Education: Curriculum. Paris: UNESCO, 2013. 35 p.

imrconf.com